

PODUȚ MARIA MIRELA¹, ROMÂNIA

Meșteri populari și meșteșuguri din Maramureș

Împletituri din fibre vegetale (pănuși de porumb, paie de grâu) realizate de către meșterul popular Valeria Chizbăian

Nume: Chizbăian

Prenume: Valeria

Vârsta: 75 ani

Locul natal: Frâncenii Boiului, comuna Boiu Mare, județul Maramureș

Meșter popular care activează în cadrul C.J.C.P.C.T. „Liviu Borlan” Maramureș din anul 2007 și realizează păpuși din pănuși de porumb, împletituri, obiecte tricotate.

„M-am născut în satul Frâncenii Boiului în anul 1947. Copilăria, până în clasa a IV-a, mi-am petrecut-o în sat iar din clasa a V-a am plecat la Șomcuta și am stat în internat. Acasă la țară, la noi, și bănuiesc că în multe locuri din țară, fetele învățau de la mame, de la bunici lucru de mână, învățau să toarcă, să țasă, când erau mai mari, învățau să croșeteze, să tricoteze, să facă absolut toate lucrurile pe care le făceau părinții, în special mamele.

Mama mea o murit când am avut 9 ani, am rămas cu bunica și ea s-o străduit, mai am o soră, să ne arate, să ne educe să fim și noi în rând cu celelalte fete din sat. Soră-mea era deja plecată la școală. Când eu am fost în clasa a V-a, ea era clasa a X-a, tot la Șomcuta și doi ani am fost împreună la școală. Pe urmă ea o terminat liceul, eu am continuat tot acolo. Ea știa să croșeteze, putea concura cu orice femeie din sat în ceea ce privește lucrul. La noi, la 10 ani fetele făceau dantelă, cipcă, cum se zice, la fel ca oricare femeie. Am vrut și io să învăț. Tot am cerut la bunica să-mi dea și mie un ac, să-mi dea ață. La un moment dat mi-o dat un ac ruginit, rău, gros, făcut mai rudimentar și niște ață din cânepă, dar nu din fuior care era o ață bună ci din rezidurile care cădeau de la meliță, de la periat, la noi le zicea câlți. Am început și eu să croșetez. Mă chinuiam și mi-o ieșit treaba, numa că ața și acul n-o fost pe măsură. Și de acolo am început să lucrez. Nu o trebuit să îmi arate cineva niciodată, să steie lângă mine să-mi arate cum se face. Și așa am început eu să croșetez, să cos.

Copii fiind, bineînțeles că ne și jucam, mergeam cu vacile în câmp. Noi am avut bivoli, am avut gospodărie. Mergeam cu soră-mea până am fost mai mică, pe urmă mergeam singură. Acolo duceam dantela, cipca, cu noi. Ne mai și jucam, dar jucăriile noastre nu erau ca și cele de acuma. Făceam tăt felu, din nuiele, din tulpina de floarea soarelui, din tulpină

---

¹ Etnolog, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” Maramureș.

Lucrări din pănuși realizate de Valeria Chizbăian;
Foto: arhiva C.J.C.P.C.T. L.B. MM

de porumb, din frunză de porumb. Era o plantă, pipirig așa se numește, și în unele părți îi zice titirig, e o plantă de apă care are niște frunze asemănătoare cu iarba, cu frunzele de ceapă, da is mult mai subțiri. Din aia făceam coșulețe, culegeam flori și le puneam în coșulețele respective.

Din pănușile de porumb ne făceam tot felu de păpușele. Luam pănușile de porumb de pe știulete. Mai rămânea mătasea aia a porumbului în vârf și legam noi pănușile alea acolo până ieșea o păpușică.

Am lucrat tot timpul și când eram în internat am avut on ac și-o ață la mine. Când am avut timp am croșetat în pauze că în rest nu eram prea liberă. După terminarea liceului, am continuat cu anumite activități, am făcut o meserie și întotdeauna am avut pasiunea lucrului de mână. La un moment dat, m-am gândit că din pănușile de porumb ar putea ieși ceva frumos, cum făceam în copilărie. Și am început să lucrez cu pănușile. Pănușa de porumb se poate mula exact ca și hârtia sau materialul textil, dar trebuie umezită, trebuie udată, altfel nu se poate lucra. Am început să fac tot felu de figurine, păpușele pe care le-am îmbrăcat în stil maramureșean, băieții cu curea lată, cu pălărie. Erau apreciate la târgurile la care am participat. Am mai făcut trandafiri, lalele, margarete din pănuși. Le-am colorat cu colorant natural din coajă de nucă, din sfeclă.

Tot din sfoară făceam coșulețe cu toartă, arătau bine, și puneam flori într-un coșuleț iar ca și verdeață tot din pănuși făceam frunzuliță. Dar, la un moment dat, când mai participam la târguri cu ele, piața s-a suprasaturat. Și ca să-mi fac rost de pănuși trebuia să merg să-mi aleg, să nu fie rupte, mucegăite, dacă nu au calitate, nici lucru nu iese ca lumea. Și am renunțat la a lucra cu pănuși.

Pănușile se mai foloseau la animale. După ce lua pănușa de pe știulete, de pe cucuruz, că atunci nu erau combine de adunat porumbu ca și acuma, se făcea clacă de desfăcat. Făceam noi acasă și participam în sat, trebuia returnat ajutorul. Se adunau din sat 10-15-20 de persoane. Porumbu, în general, se punea în șură ca să fie scutit de intemperii. Stăteau oamenii acolo pe grămada de porumb roată și începeau să lucreze, să desfacă. Apoi mai cântau, mai spuneau glume, se mai aruncau tinerii în pănușile care erau luate de pe știulete, făceau tot felu de glume. Asta era distracția tineretului. Participau tineri, dar și oameni mai în vârstă. Din fiecare casă venea câte o persoană. Părinții mei, de exemplu tata, bunicu, alcăzău și ceterași de multe ori. Asta se făcea în mod frecvent la claca de secerat și uneori și la claca de desfăcat, că noi făceam clacă și la secerat. Aveam grâu destul de mult și venea lumea la clacă pentru că era prilej de a se întâlni. Ceterașii erau din zona Someșului, de pe la Ileanda. Era on sat de romi lângă Ileanda, Răscol, așa îi spune și în general de acolo se chemau ceterași că erau un pic mai ieftini. La noi muzica de dans era de pe Valea Someșului. Erau niște muzicanți buni la Buzușa, mai erau și la Gâlgău, peste Someș era un sat, Ciumeni, nu știu acuma cum se numește că și-o mai schimbat denumirile, care aveau un fel de miniorchestra formată din ceatără (vioară), contră și gordonă. După ce se termina claca, muzicanții erau plătiți.

La clacă era o masă cu bunătăți, cu de toate și după ce terminau oamenii de mâncat, era dans până în ziua următoare. Se făcea o ciorbă, un guiaș, pancove, sarmale, la noi li

s-o zâs boți, se făceau cu păsat, cu carne de porc, da în special carne așa mai grasă și la fiecare boț, în păsatu ăla se punea o bucată de slănină, că aia după ce se fierbea îi dădea on

Valeria Chizbăian la Târgul meșterilor populari de Sărbătoarea Castanelor, Baia Mare, 2011;
Foto: arhiva C.J.C.P.C.T. L.B. MM

gust și așa o grăsime la păsatu respectiv.

Clăcile se făceau în special sâmbăta că atunci aveu vreme oamenii să joace până duminică, că duminică nu lucrau. Să trezeau, își hrăneau animalele și mergeau la biserică.

Șirinca

Băieții purtau pălărie din paie de grâu. Pălăriile erau făcute dintr-o panglică la care îi ziceam **șirinca** și o făceam stând cu vacile în câmp. Lucram, făceam șirinca și o duceam bunicu sau tata la Ileanda, la târg, că acolo era ceva cloparăș care cosea pălăriile din materialul respectiv. Deci eu știu să împletesc acea panglică din care se fac pălăriile. Din paie de grâu le făceam. Paiele de grâu, înainte de recoltare, după ce se gălbenesc, atunci îs bune. Mergeam în holdă, în lanul de grâu, luam paie de unde era mai frumos grâul, mai înalt, de acolo tăiam. Spicele le duceam acasă pentru pui, găini, și din paie făceam acea panglică. Tăiam spicele de la vârf și pe paiul respectiv erau niște frunzulițe pe care le luam, rămânea paiu simplu, curat. Ca să putem lucra cu ele, paiele trebuiau umezite un pic, scuiam pân pai ca să se umezească. După ce se umezea, nu se rupea, că altfel se rupea și nu-l puteam împleti. Lucrai cu el, se împletea cât era paiu și pe urmă adăugai altu.

Împletitura se făcea în 5 sau în 7. Din 5 era mai îngustă. Din aia se făceau pălării pentru copii sau pentru cineva cu un cap mai mic. Se făcea mai ușor decât aia mai lată. La cea mai lată trebuia să am grijă de paie ca să iasă lucru bun, din aia se făceau pălării pentru bătrâni sau pentru cei cu cap mai mare. Făceam o împletitură pentru o pălărie, se ținea deolaltă. Avea cam în jur de 10 m, cam așa. Calupul ăla, cum îl tot împleteam, să rula pe mână, era destul de mare, cât o minge. Rotund nu stătea, îl rulam dreptunghiular. De multe ori, făcea bunicu dintr-o scândurică de lemn decupată la capete și pe aia îl înfășuram. Îl puneam în șorț, aveam șorț la brâu, că stăteai în picioare când lucrai, lângă animale.

Feciorii umblau vara cu pălărie din paie. Pălăria din material textil pe care o cumpăram, era un fel de fetru, îi ziceam clop de păr, aia era de sărbătoare. La biserică, la joc, nu mergeau cu capul descoperit feciorii.” (Valeria Chizbăian, Baia Mare, 2023)

Colecția de covoare maramureșene a Doinei Voina, armonie în culori vegetale

Nume: Voina

Prenume: Doina

Vârsta: 78 ani

Locul natal: comuna Pârvova, județul Caraș Severin (Banat)

Meșteșug: țesutul și vopsitul covoarelor în culori vegetale.

Doina Voina, pasionată de vopsitul în culori vegetale a covoarelor din Maramureș, s-a ocupat de revitalizarea acestei îndeletniciri vechi, preluând diverse modele de covoare din satele maramureșene, vopsite cu produse chimice după cum se făcea în anii respectivi, schimbând culorile. Și-a dedicat viața pasiunii de a găsi rețete perfecte pentru vopsirea lânii în culori vegetale. S-a folosit și de cunoștințele de chimie acumulate în școală, a experimentat și a căutat mereu noi formule ca să obțină diferite nuanțe, chiar nemaîntâlnite în această practică. Cu îndrăzneală și curiozitate a reușit să obțină culori deosebite pentru covoare. Știe să spună „povestea” fiecărui covor din colecție, continuând să se minuneze chiar și acuma de măiestria și îndemnarea cu care oamenii simpli au știut să realizeze aceste piese de artă populară.

„M-am născut în Banat, comuna Pârvova. Deoarece mama era refugiată din Maramureș, ea s-a căsătorit acolo în timp ce bunicii mei s-au întors în albia lor firească, în Maramureș. Pe mama a chemat-o Borca Ileana. S-a născut și a copilărit în Valea Porcului (Valea Stejarului de azi). A făcut școala în Sighetu Marmăției, la Liceul Domnița Ileana, actualmente Liceul ucrainean. De altfel, și eu mi-am petrecut multe vacanțe la bunicii din Valea Porcului.

Am fost o familie numeroasă și atunci, am cunoscut foarte multe lucruri care s-au petrecut în zona în care am locuit în copilărie, mai bune, mai rele, dar acum, în condițiile actuale, pot să spun că am avut o copilărie liberă și fericită. Eram învățați să lucrăm, să fim

credincioși, să ne ascultăm părinții, să ne jucăm, să socializăm. În acea perioadă, deci este vorba de anii 50, lucruri nu se prea găseau, oamenii trăiau mai rău deși în Banat nu a fost niciodată foarte rău. Nu se găseau de pildă materiale pentru haine. Atunci pentru prima dată, bunica mea a vopsit cu ceapă și cu coajă de nucă niște ață de papiotă, așa se numesc acolo mosoarele acelea, din care mi-a cusut primul meu ciupag, ie. Îl am și acum. Mai zicea și mama uite, nu sunt haine, haide, să vopsim noi, să fărbuim, cum se zicea aici, acum se zice să feștim.

Ne-am așezat la Orșova care nu mai există, fosta Diernă, cetate romană care, alături de Drobeta Turnu Severin, au fost niște repere pentru armata romană care a trecut pe acolo, pe Podul lui Apolodor din Damasc din Severin, pe partea cealaltă a Dunării, mărturie Tabula Traiana din teritoriul sârbesc. Orașul era multicolor din punct de vedere al etniilor. Era port. Aveam pe strada mea și turci și toate felurile, dar s-a trăit în armonie.

Am terminat liceul la Orșova iar ulterior facultatea, secția Limba și Literatura Română. În această perioadă am văzut la buncii din partea tatălui cum vopseau lâna din care se făceau obielele că acolo erau cu alb și cu negru, nu cum sunt în Maramureș.

După ce am terminat școala, am venit în Maramureș și m-am căsătorit. Am ajuns la Berbești, o comună, pe vremea aia, ca un adevărat muzeu. Erau case cu șindrilă, drumuri neasfaltate, fără lumină electrică. Soțul fiind preot, trebuia să ai comunicare cu oamenii în calitate de preoteasă. Veneau oamenii, stăteau de vorbă, îi întrebam una alta și mi-am însușit foarte bine graiul. Cum nu era curent, nici televizor, ce să faci?! Stăteai de vorbă. Și în modul acesta am aflat foarte multe despre obiceiuri, de Fata Pădurii, de Omul Noptii, povești din șezători pentru că în Banat mergeam la șezători, dar aici în Maramureș nu am mai prins șezătorile. Acolo se vorbea de muroni, de strigoii, am văzut cum se torcea și noi stăteam acolo și ascultam. Există șezătoare în acele vremuri.

Am fost profesoară, când am intrat în clasă, primul lucru care mi-a venit în minte a fost să le dau elevilor să scrie toate cuvintele pe care ei știu că le folosesc numai acolo în sat. Am primit de la fiecare copil din clasă termeni de toate felurile, i-am notat. După 40 de ani m-am dus la liceul la care aveam clase cu copii de pe sate. N-au mai știut nici jumătate din ele.

Când ieșeam de la școală, mă opream la doamna Docă, era din familie de nemeș, nu avea pensie, nici copii, dar făcea covoare. Stăteam de vorbă cu ea și mă uitam cum face. I-am zis lui bărbatu-mio că vreau să-mi fac și eu un covor, dar în culori vegetale că pe atunci se făceau mai mult cu chimicale. A venit Docă la noi și mi-a vopsit 4 nuanțe de verde, dar nu cu plante, cu vopsea. Am făcut un covor mare, amu n-ar fi mare la dimensiunile de amu, era un joc de dreptunghiuri. Covorul ăla l-am folosit 25 de ani. L-am și spălat, un pic s-o mai șters culorile, cele mai deschise s-au colorat de la celelalte că nu erau fixate, dar mi-a plăcut foarte mult. Această pasiune pentru covoare a început să mă domine. Am început să culeg plante, le știam din Banat, mai citisem între timp. M-am mutat în Valea Hotarului. Primul lucru pe care mi l-am făcut a fost să vopsesc o lână merinos pentru o rochie. A ieșit o culoare ca muștarul pe care am obținut-o din rostopască amestecată cu niște ceapă, dar mi-a ieșit și foarte frumos s-a vopsit. O dată m-am dus în vizită la o prietenă în Botiza și

am văzut un covor, mai folosit. I-am zis să mi-l dea cu împrumut că vreau să copiez modelul. Și bunica din Valea Stejarului țesea, o avut niște covoare, da nu-mi plăceau că erau mai grosuțe, era probabil un țol pentru pat și un peretar. Dar cel din Botiza mi s-a părut foarte frumos. Era în 4 culori, regula culorilor care erau întotdeauna culori complementare.

Întâi am experimentat și am găsit rețete. Am obținut și negru, mai ales negru ăla ca mura care se face din arin. Le-am văzut pe două fete din Berbești cum îl fac. Am stat lângă ele și am văzut tot procesul. Trebuie să iei coaja aia când arinul intră în vegetație. La început nu se obține negru, nicidecum, pot să iasă și alte nuanțe. Le-a vopsit o dată, a pus cenușă peste ele, le-o băgat sub șpori și o pus pe ele iară cenușă și peste cărămidă să stea la căldură câteva zile. După aceea le puneau din nou la fiert, de data asta au pus galascău, sulfatul de cupru, au făcut soluția aia, deja își închisese culoarea, da nu era negrul ăla lucios, poate să

Lână vopsită în culori vegetale de către Doina Voina; Foto: Marius MARIAN

fie un negru așa mai spre gri, un gri închis. Și din nou le-a ținut în cenușă, cenușa uscată și sculurile stoarse bine, deci să nu se facă leșie. Și a treia oară le-a revopsit tot într-o soluție din asta mai slabă, le-au lăsat acolo să se prindă și apoi le-o spălat până apa o ieșit limpede. Valea era acolo, nu făceam economie la apă. Apa curgea și așa, ori că spălam noi, ori nu. La început am făcut, ca să mă învăț, niște preșuri.

Din toate lănurile pe care le-am vopsit, am păstrat din toate. Mi-am păstrat o parte din trecut și din experiență. Lână cumpăram și de la sibieni, veneau la târguri cu lâna toarsă gata. De la ei luam și lâna cenușie, lâna bej, nu mai trebuia să mă chinui eu s-o vopsesc. O aduceau gata numa să o pui în furcă. Neagră nu îmi plăcea că nu era chiar neagră, dar cea sură cu diferite nuanțe era frumoasă. Până a trăit, soacră-mea a tors și ea torcea foarte frumos.

Am adunat covoare vechi de la oameni, de la prieteni, în primul rând din Berbești, din Giulești, din Valea Porcului, Valea Hotarului, din Desești. Covoarele mele nu sunt

invenții de-ale mele. Am luat modelul și l-am refăcut în culori vegetale, doar atât. Orice covor este o poveste, dacă te gândești că-i de rudă, că-i de masă, că-i de mers la nuntă să jori pe el, sau de înmormântare. Toate covoarele le-am studiat, dar cel mai mult mi-au plăcut cele de perete. Când „citesc povestea” unui covor încep cu partea centrală, centrul este

Covor premiat la „Cântarea României”, motiv predominant „pomul vieții”, „arborele vieții”, motiv fitomorf. Vârful în sus simbolizează slava și mulțumirea aduse lui Dumnezeu, crengile în jos legătura dintre natură și Soare, iar crengile îndreptate în sus sunt semn de ascensiune spirituală spre divinitate, de rugăciune; Foto: Marius MARIAN

partea care atrage vizual.

În ceea ce privește modelele, motivul meu preferat este pomul vieții, al bucuriei, al speranței. Am rămas fidelă copacului. Un singur model este antropomorf, hora, restul modelelor sunt stilizate și am ales covoarele în care stilizarea ajunge la esență. Uneori m-am gândit: Doamne, cum o putut baba ceie să spună povestea covorului și să știe cerințele unui covor?! Covorul este o poveste în ramă, marginile sunt rama și înăuntru este ceva ce se spune, o primăvară, o durere, o melancolie, sentimentele astea fără să îți dai seama, le recepționezi și tu, dacă te uiți cu atenție. În Oltenia, de exemplu, îs tot felu de flori, aici florile îs stilizate, stilizat este și bradul, că el apare cel mai des, frunza de stejar, zeci și sute de motive sunt, circulă și pe plan universal. Cercul este roata că așa îi zice, dar se face mai mult rombul că nu prea poți să faci rotund pe covoare. Luna nu am văzut-o niciodată ca element. Îs deci soarele, stelele, motivul cu cătanele, căluții.

Mai recent au început să facă biserici și porți, trebuiau stilizate, dar s-a mers exact pe imagine. Mai sunt motive fitomorfe, cu plante, zoomorfe, tot ce vrei, antropomorfe, grebla, coarnele berbecului.

Am în jur de 60 de covoare, toate lucrate în casa mea, dar nu toate le-am făcut eu. Acuma de când nu mai pot să țes, mi-a mai rămas doar vopsitul, de care mă ocup și acuma. Am avut expoziții la Iași, la Palatul Cultural, la Cluj, în Sighetu Marmăției. Am expus, m-am străduit, am scris rețete, cele pe care am fost sigură le-am dat și altora și nimeni nu a greșit niciodată. Pentru fixarea culorilor se folosesc mordanții, piatra vânăată, galascău, chiar și sarea, oțetul, borșul, dar aici nu se face, urină, cu zer de la lapte, dar îți trebe mult și merge pentru culori foarte fine, nu din alea intense. Am tot încercat și la un moment dat am ajuns la niște rețete foarte interesante și foarte sigure. În ultimii 5 ani am început să vopsesc cu frunze de hrean, culese acuma în perioada asta (luna mai). Pentru a obține verde, am făcut un amestec de plante, urzici, da din alea cu flori, care te înțeapă, tulpini de roșii fierte, cu piatră acră.

În general, nu a fost neapărat un hobby cât o componentă a modului meu de a vedea lumea. Pe vremuri desenam frumos și cred că este o reminiscență a dorinței mele de a fixa imaginea în culori. Într-un fel, toată viața mea a fost un fel de căutare, vreau să știu, vreau să fac, cum să fac și la urma urmei de ce fac. Dacă aș fi avut mai multe posibilități aș fi putut să mă și promovez. Covoarele mele nu știu dacă vor ajunge în Sighet, le voi găsi

Covor premiat, având ca motive „hora”, „stelele”, „soarele”, ar putea fi mulțumirea pe care oamenii o aduc lui Dumnezeu pentru toate roadele primite, starea de echilibru dintre om și natură. „Este o horă, singurul model pe care îl am așa cu motivul soarelui, stelele, pomul vieții, hora. Covorul este despre viață, bucuria de a trăi. Este și un echilibru cromatic” (Doina Voina);

Foto: Marius MARIAN

un loc ca să fie expuse, să la vadă oamenii. Asta a fost viața mea, a unei profesoare care a vrut întotdeauna să știe mai mult. Dar niciodată nu le putem ști pe toate, nu le putem face pe toate. Niciodată asta începe să se așeze ca o pătură frumoasă peste ceea ce a fost existența umană.” (Doina Voina, Sighetu Marmăției, 2023)

Covor cu motivul unda apei. „Pentru mine unda apei înseamnă că pot să privesc un râu care curge, timpul, care după cum se vede e ireversibil. În locuri te mai poți întoarce, dar în timp niciodată.” (Doina Voina); Foto: Marius MARIAN

Covor cu motivul „nodul dacic”, simbol arhetipal foarte cunoscut în Maramureș. „Ar putea fi cărarea, căutarea, am putea zice idealul pe care ți-l pui”. (Doina Voina);
Foto: Marius MARIAN

Covoare în culori vegetale versus covoare vechi vopsite cu soluții chimice;
Foto: Marius MARIAN